

Yıl: 1955

M. ZEKİ ORAL
KİTAPLIĞI

Cilt : IV, Sayı: I-II

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
ÜÇ AYDA BİR ÇIKARILIR

I-II

A. Ü. İLÂHİYAT FAKÜLTESİ KİTAPLIĞI
Ayniyat No.
Yer No. 5840/4

1955

Bu eser
MEHMET ZEKİ ORAL'ın
A. Ü. İlahiyat Fakültesine
armağanıdır

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA

1 9 5 5

İ Ç İ N D E K İ L E R

ÇAMLİBEL, FARUK NÂFİZ : <i>Hamd-ü Senu</i> (Şiir)	
AT-TANCİ, Prof. Muhammed b. Tâvîr : <i>Abû Mansûr al-Mâturîdî</i>	1
ANSAY, Ord. Prof. SABRİ ŞAKİR : <i>İslâm hukukunda Kâsânî'ye göre bulunmuş çocuk</i>	13
SCHİMMEL, Prof. A. : <i>Roma'daki beynelmilel din bilginleri kongresi</i>	16
TURAN, Prof. OSMAN : <i>Selçuklularda faizle para ikrazı münasebetiyle zoraki bir tenkid</i>	23
ÜÇYİĞİT, EKREM : <i>Ortaçağ İslâm medeniyetinin Avrupa medeniyeti üzerinde tesirleri..</i>	31
BİRAND, Doçent Dr. KÂMURAN : <i>İnsanlığın aydınlanması ve hürriyet üzerine</i>	46
BERK, NURULLAH : <i>İslâm yazısında plâstik ve ifade (Fransızcası ile)</i>	49/53
HEJLER, Prof. Dr. FRIEDRICH : <i>Mistisizmde Tanrı mefhumu</i>	58
ÜÇOK, BAHRIYE : <i>Hamitoğulları beyliği</i>	73
ÜLKEN, Prof. HİLMİ ZİYA : <i>İbn Sina'nın din felsefesi</i>	81
BİBLİYOGRAFYA :	
H. A. R, Gibb. <i>Mohammedanism</i> (Yaşar Kutluay)	95
Hilmi Ziya Ülken, <i>İslâm düşüncesine giriş</i> (Prof. B. Z. Egemen) .	98
Dr. Abdülkadir Karahan, <i>Kırk hadis</i> (Nihad Çetin) ..	100

Dr. ABDÜLKADİR KARAHAN : (*İslâm-Türk Edebiyatında Kırk hâdis toplama tercüme ve şerhleri*) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 587, İstanbul 1954.

Ku'an'dan sonra İslâm'ın en mühim kaynağı olan *hadis*, asırlarca, müslüman milletlerin dinî ve içtimâî hayatlarında iki büyük hareket ve istinad noktasından ikincisi olmakla kalmamış fikir ve san'at faaliyetlerinin pek çok cephelerinde de feyizli bir menbâ olmuştur. İslâm'ın ilk asırlarında itibaren muayyen mevzû ve metodu ile bir ilim hâlini alan *hadis'e* dair, bilindiği gibi, mecmua ve usûl kitapları te'lif edilmiş, bu arada, bu hadis mecmuaları tasnif ve tertib edenlerin noktai nazarlarına ve gayelerine göre bir birinden farklı eserlerin verilmesine ve bu suretle de bazı klâsik tiplerin doğmasına yol açmıştır. İşte Dr. A. Karahan'ın "İslâm Türk Edebiyatında Kırk Hadis" adlı tedkiki böyle bir nev'in monografisidir.

Eser, esas olarak, mukaddime, giriş, üç bölüm ve bir netice'den mürekkebirdir; bunun dışında başta mukaddimenin, sonda *netice'nin* fransızcalarıyla eserin bibliyografyasını, şahıs adları ve ahâdis indekslerini ihtivâ etmektedir. Eserin hususî surette hazırlatılan kabı, sağ yüzünden de arabca olarak başlamakta, bunu tedkikin mündereciyle *netice'nin* arabcaları tâkib etmekte; bütün bunlardan başka, muhtelif kırk hadis yazmalarına âid (45) sahifenin foto-kopisi verilmektedir.

Eserin mukaddimesinde (s. XVII-XXII), müellif, mevzûun ehemmiyetine ve fakat bugüne kadar, ehemmiyeti nisbetinde etraflı bir tedkikin mevzûu olmamış bulunduğuna işaret ettikten sonra, tarzın doğuşu ve geçirdiği istihâleleri şöyle hulâsa etmektedir:

"Evvelâ tamamı ile dinî ve tedrisî bir gaye ile, sayıları yüzbinleri aşan hadisler arasından, muayyen ve mütenevvî mevzularda bir seçme ihtiyacından doğan bu risalelerden bir kısmı: ders takrirleri, mevâiz ve nasihat kitapları karekterini kaybetmekle beraber, menşe'lerden uzaklaşıp da bilhassa İran ve Türkiye'ye intikal edince, daha çok dini-ta'limi, dini-edebi bir hüviyet kazanmışlar ve kuvvetli bir şeriat ve tarikat edebiyatının halk kütlelerine inen ve bir cephesiyle klâsik, fakat öteki cephesiyle tamamen popüler olan bir katagorinin örnekleri olmuşlardır (s. XVII)".

Bundan sonra müellif mesaisinin plânını vermektedir:

"Evvelâ yerli ve yabancı kütüphanelerde mevcut arapça, farsça ve türkçe kırk hadisleri tespit etmek; sonra türk edebiyatında kırk hadis tercümelerini iyice tahlil ve mukayese için, diğerlerinden lüzumu nispetinde faydalanmak, bu neviden türkçe risalelerini birer birer okuyup kronolojik sıra dahilinde üzerlerinde durmak, bu suretle nev'in karakteristik vasıflarını, dini, ahlâkî, tedrisî, talimî, edebî bakımlardan belirtmek ve daima ilk plânda edebiyatla olan alâka ve münasebeti gözönünde tutmak . . . (s. XIX)

Müellif çalışması sırasında, İstanbul kütüphanelerini ve Anadolu kütüphanelerinin belli başlılarını, Bibliotheque National ve British Museum'u taramış, ayrıca, Mısır, Şam, Viyana, Berlin Manchestri gibi yazma islâmî eserleri ihtiva eden büyük kütüphanelerin kataloglarında mevcut nüshaları kaydetmiştir.

Çalışma daha çok türk edebiyatındaki kırk hadisler üzerine teksif edilmiştir. Nitekim müellif bu husus için: "...hiç olmazsa Arab, Fars ve Türk dillerindeki en meşhur *Arba'in*'ler içindeki hadisleri karşılaştırıp hangilerinin müşterek ve hangilerinin ayrı olduklarını ve bu suretle en çok müdevven hadislerin nelerden ibaret bulduklarını tesbit etmeği düşünmemiş değiliz. Ancak bunun yapılabilmesi, evvelâ bu işin zemini hazırlandıktan sonra ve mevzuu daha geniş tutmak suretiyle mümkün olurdu. İşte kitabımız, bu zeminden ibarettir" demekte ikinci bir cild ile böyle bir tedkiki vereceğini de vadedmektedir.

Mukaddimelerden sonra gelen *giriş* kısmında (s. 1-144) önce "hadis-i erbaîn nev'inin menşei ve mahiyeti" ele alınır, hadisin mahiyeti ve muhtelif bakımlardan tasnifine aid mücmel bilgi verilir. Mevcud bilgiye göre, ilk nümunesinin hicri ikinci asırda 'Abdu'llahî'l-Mervezî (v. 181/797)'nin günümüze ntikal etmemiş bulunan ve bu mevzudaki eseri ile başlayan bu nev'in doğuşu ve doğuşundaki ilk âmillere geçilir. İlk âmil lâfzî küçük farklarla müteaddid yollardan rivayet edilen "من حفظ علي من حفظه" ümmetim için, dininin mes'elelerine (emrine) dâir kırk hadis hüfzedeni Allahu Taâlâ, fakihler ve alimler zümresi arasında ba's eder." hadisidir. Gerçi muhaddisler bu hadisin *zâif* olduğunda birleşmişlerdir; fakat, kırk hadise dâir kitapların cem' ve tasnifinde gene de bu hadis, bâzan en kuvvetli âmil, bâzan ilk hareket noktası olmuştur (s. 25). Bunun yanında başlıca şu âmilleri saymak lâzımdır: şefâat-i nebeviyyeye nâiliyyet ve cehennem azabından korunma (s. 18), hayır duâ almak (s. 19), Peygamber'in rûhâniyyetine tevessül (s. 20), eslâfa uymak, dost veya talebe ricasını yerine getirmek, hadis ilmi ve edebiyattaki behresini göstermek (s. 21), âlimler

arasında i'tibârını arttırmak, şahsî ve zamanî görüşleri tafsile imkân bulmak (s. 22), ekâbire hoş görünmek (s. 24). Bunların yanında, muhtelif mezheb, tarikat hattâ san'at erbabı kendi nokta-i nazarlarını ve mesleklerini değerlendirmek veya müdafaa etmek için risâleler tertip ettiler.

Bundan sonra kırk hadislerin tasnifine geçilmektedir (s. 26). Bu eserleri şekil bakımından, mensur, nesir-nazım karışık ve manzum olarak ayırmak mümkündür. Muhteva yönünden ise, mevcut malzeme göre, yalnız hadis metinleri, kısa izahlar veya tercüme ve izahlarla hadis metinleri, âyet, mev'iza veya hikâyelerle takviye edilenler şeklinde bunlardan başka, seçim prensipine göre (hadîs-i kudsîlerden seçilenler, bil'iltizam sahîh hadislerden seçilenler, hıfzı kolay olanlar, vs.), muhtevanın mahiyeti itibarıyla (Kur'an'ın faziletleri, İslâm'ın şartları, tasavvuf ve tarikat, ilim ve âlim, cihad, bir kavim veya memleketin fazileti, mutâyebe, hüsn-i hat vs. . . .) sınıflandırabiliriz.

Birinci bölüm (s. 45-87) arab dilinde kırk hadis kitaplarına tahsis edilmiş ve 218 musannifin 252 eseri tesbit edilmiştir. İkinci Bölüm'de (89-130) İran dilinde kırk hadis tercümeleri bahis mevzuu edilecek on dördü anonim olmak üzere 46 kırk hadis mütercimi ve şarihi tesbit edilmiştir. İran dilindeki eserlerde dinî karakterlerin yambaşında edebî vasıflar da yer almaktadır. Ayrıca, bu kısımdaki eserlerde, sünnî-şii mücadelesinin neticesi olarak İmam Ali'ye dair risalelerin tertibi artmış bulunuyor.

Üçüncü bölüm (s. 131-301) Türk edebiyatında kırk hadis tercümelerine tahsis ve (74) müellif ve mütercimim (80) kırk hadis tercüme ve şerhi tedkük edilmiştir. Türkçe kırk hadislerin inkişafında dinî tedrisî-talimî olanlarda Nevevî'nin dinî-edebî-talimî bir karakter taşıyanlarda Camî'nin bu mevzudaki eserlerinin te'siri olmuştur. XIV. asırdan asrımıza kadar bu mevzuda risâleler tertip edilmiş, kırk hadis tercüme ve şerhlerine edebî bakımdan en fazla alâka gösteren, en çok manzum örnekler veren türkler olmuştur. Türk edebiyatındaki nümüneler muhtevadaki tenevvü bakımından da zikredilmelidir.

Eski edib ve şâirlerimizin pek çoğu bu mevzu ile uğraştıklarından onların bu mevzudaki eserlerinden devirleri, hayatları ve eserleri için ihmal edilmemesi gereken bilgiler çıkarılabilmektedir.

Mevzuun genişliği, kütüphanelerimizin henüz ilmî çalışmaları kolaylaştıracak tesbit ve tasniften uzak oluşu gibi bâzı sebeplerden, dolayı, gözden kaçan eserlerin bulunabileceğini müellif mukaddimede kayd etmektedir. Bu meyanda şu bir iki nokta buraya ilâve edildi:

Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'nde 128 numaralı mecmuada 1 b-12 a varakları arasında Muhammed Emîn b. Osman el-İstanbulî'ye âid bir kırk hadis bulunmaktadır. Eb'adı 120X60 olan bu risâle hicrî XII. asra âid bir yazmadır. Her sahifesinde nesh ile 13 satır bulunmaktadır. Risâle şöyle başlar:

الحمد لله الذي انطق نبيه في فضائل الشريعة العلماء . . .

Bahaüddin b. Yusuf'un Çihl hadis'i, gene aynı kütüphanede 495 numarada, Câml ve Usûlî'nin kırk hadislerini de ihtiva eden bir mecmuada 42b-55a varakları arasında bulunmaktadır. Eserde her hadisten sonra bir hikâye anlatılır.

Risâle şu ibareyle başlar:

حمد احدى كه قل هو الله احد نام اوست و مدح حمدى كه الله الصمد كلام اوست . . .

Risâle, 17 satırlık tâlik kırmasıyla Hüseyin b. el-Hâc Hasen tarafından 1154 hicrîde istinsâh edilmiştir. Bursalı Şeyh Muhammed b. Muhammed'in de manzum bir hadîs-i erbaîn tercümesi olup İstanbul'da 1318'de basılmıştır.

Dağınık ve pek müteaddid bir malzemenen uzun bir çalışma neticesinde ortaya konan bu hacimli tedkikin, şimdîye kadar ihmâl edilmiş geniş ve mühim bir sâhanın ilk monografisi olduğu gözönüne alınırsa, eserin değeri kendiliğinden meydâna çıkar.

N. ÇETİN